

УДК 94 (477) (092)

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-2-57-63

Ю. А. Поліщук

викладач Чигиринського економіко-
правого коледжу Уманського
національного університету садівництва
e-mail: polischuk7@ukr.net

МИРОН КОРДУБА В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (ЗА МЕМУАРНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ)

Стаття присвячена проблемі реконструкції життя та діяльності М. Кордуби в роки Української революції. З'ясовано внесок ученого у розбудову національного життя на Буковині та його соборницькі змагання. У висновках стверджено вагомість державотворчої праці М. Кордуби.

Ключові слова: Мирон Кордуба, Українська революція, Буковина, Наддніпрянщина, мемуарні джерела.

Постановка проблеми. Біографія Мирона Кордуби – видатного представника львівської історичної школи Михайла Грушевського – на сьогодні практично цілісно реконструйована. Ми доволі повно поінформовані про головні події життєвого шляху та ключові аспекти його інтелектуальної біографії. Поряд із цим, відчутною скромністю інформаційного забезпечення позначено один із найбільш вагомих періодів життя вченого – добу революційних змагань нашого народу. Це був час, коли М. Кордуба, подібно до інших представників української інтелігенції, відмовився від звичного способу життя та занурився у вир революційних подій, котрі стерли з мапи Європи тогочасні імперії, тим самим даючи надію упокореним націям на вільне існування в етнічних кордонах. Фактично єдиним джерельним корпусом, котрий уможливило відтворення «революційної» сторінки біографії М. Кордуби, є низка опублікованих на сторінках міжвоєнної львівської періодики мемуарних дописів ученого: «Переворот на Буковині» [1], «До перевороту на Буковині» [2] та «В посольстві до гетьмана (Уривок із споминів)» [3]. Втім, до сьогодні кордубознавці не звернули спеціальну увагу на цю мемуарну спадщину вченого в аспекті використання її евристичного потенціалу для з'ясування малознаних подій його біографії. Тож важливим завданням сучасної української науки є спроба реконструкції життєпису М. Кордуби в роки Української революції за мемуарними джерелами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми реконструкції життя та діяльності М. Кордуби в роки Української революції зверталися як його сучасники (наприклад, О. Попович [4]), так і дослідники нашого часу (насамперед, І. Федорів [5], О. Піх [6], В. Педич [7], В. Тельвак [8] та ін.) Втім, в їхніх студіях мемуаристика М. Кордуби використовується лише епізодично, що унеможливило докладне

відтворення життєпису вченого революційної доби. Цим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Метою заявленої публікації є реконструкція життя та діяльності М. Кордуби в роки Української революції на підставі його мемуарних свідчень.

Виклад основного матеріалу. Початковий період Першої світової війни пройшов для М. Кордуби у насиченій культурно-просвітній праці: на заклик Союзу визволення України він організував національне життя в німецькому таборі українських військовополонених у Зальцведелі [5, 32–33; 6, 23–24]. По поверненню до Чернівців вчений застав українців Буковини цілковито розгубленими подіями дня. Було зрозуміло, що Дунайська монархія доживає останні дні, а на національних окраїнах владу втримають більш організовані сили. Тож на початку жовтня 1918 р. з одностайними з українського демократичного табору М. Кордуба вирішив діяти, попри те, що був ще дуже слабкий через перенесену важку форму грипу («еспанки»).

12 жовтня 1918 р. українці Чернівців зібралися в будинку Українського дому на свою першу нараду. Наслідком жвавого обговорення стало рішення організувати народне віче, на якому мало бути легітимізовано ініціативний міжпартійний комітет, котрий би представляв інтереси української громади за умов ліквідації органів центральної влади. Також було підготовлено заклик до іншої домінуючої національної громади краю – румунів – із закликом мирного поділу Буковини за етнографічним критерієм. Інше рішення стосувалося потреби налагодження зв'язку з галицькими побратимами, котрі намагалися перебрати владу від австрійської адміністрації в Східній Галичині. З цією метою до Львова вирушила представницька делегація [1, 135–137].

Вже 14 жовтня М. Кордуба скликав представників міжпартійного комітету у справі організації народних віч не лише у Чернівцях, але й по інших українських провінційних осередках. Тож вже найближчої неділі головно зусиллями М. Кордуби та його партійних товаришів було скликано віча у Вашківцях, Кіцмані та Заставній, де місцева українська громада в короткому часі стала перебирати на себе повноту влади. Це стало важливим кроком скріплення національного самоусвідомлення українців краю.

Вже за кілька днів М. Кордуба вирушив у складі буковинської делегації на нараду української конституанти до Львова, де було проголошено утворення Української Національної Ради. Головним предметом дискусії під час нарад стало питання національного самовизначення. Тогочасні галицькі керманічі підтримували ідею входження української автономії до складу реформованої Австрійської держави. Натомість М. Кордуба виступив проти такого погляду, запропонувавши соборницький проект возз'єднання з Наддніпрянщиною.

Його ідея викликала схвалення присутніх і під їх тиском було проголошено орієнтацію на утворення єдиної України [1, 138].

З поверненням до Буковини М. Кордуба фактично став одним із найбільш дієвих діячів українського життя краю. У вибраному наприкінці жовтня органі місцевого самоврядування (Краєвому комітеті) він був обраний до складу міжнародної та редакційної комісії, що мали налагоджувати міжнаціональну комунікацію в краї й творити перші декрети нової влади. Вже перший захід організаційного комітету – скликання українського віча в Чернівцях на початку листопада – мав потужний мобілізаційний ефект для громади краю. М. Кордуба так передає свої враження від проведеної акції: «Такого здвигу народу Чернівці ще не бачили. На чужих маніфестація зробила величезне враження, як виявлення карності, солідарності і сили українського населення Буковини. Після такого організованого виступу всі чужинці почали вважати українців панами краю і чим раз то частіше зверталися до Українського Крайового Комітету, як до діючого уряду Буковини. Того ж таки 3 листопада відбулася нарада з провідними людьми українських громад, на якій складено план переобрання влади на провінції та створення української міліції. На окремому засіданні Крайовий Комітет вирішив організувати українську національну армію на Буковині» [1, 234–235].

Незважаючи на те, що на згаданих зібраннях було вирішено негайно перебирати владу в свої руки, нерішучі очільники української громади Буковини (наприклад, колишній посол Є. Пігуляк), виховані в традиціях австрійської підкилимної політики, зволікали з активними діями. Це мало наслідком деморалізацію громади Чернівців і цілого краю, адже національні меншини вже почали звикати до думки про українців як природного господаря ситуації. І вкотре саме М. Кордуба виступив за негайну імплементацію рішення чернівецького віча, слушно вказуючи на фатальне дармування часу. Він згадує: «Роздратований сим браком відваги та нерозумінням ваги хвилі, я дуже палко виступив проти Пігуляка і заявив, що даліше проволіканне вважаю злочином, що перебранне правління мусить відбутися негайно і то завтра» [1, 238–239].

На заклик М. Кордуби 6 листопада 1918 р. українці Чернівців, як представники Української Національної Ради, оголосили себе спадкоємцями австрійського уряду і єдиною законною владою буковинського краю. Сам М. Кордуба здійснював націоналізацію пошти та телеграфу. Відбувалося таке перебирання влади вповні мирно, адже більшість населення міста була свідомо природних українських прав на свої етнічні землі. Увечері того історичного дня українська влада видала свій перший маніфест, до змісту якого доклався також і М. Кордуба. У відозві українською, румунською та німецькою мовами йшлося про реалізацію українцями краю своїх історичних прав на заселену ними

територію, було обіцяно здійснити поділ краю за етнографічним критерієм, Чернівці оголошувалися містом спільного українсько-румунського урядування, а також містився заклик до національних меншин до тісної співпраці на засадах рівноправності та взаємоповаги [1, 323–324].

Таким розмахом українського національного руху були стривожені представники націоналістичної частини румунської громади краю. На жаль, у той час найбільший авторитет серед населення мала шовіністична партія на чолі з Янком Фльондором. Прибічники цієї партії вирішили скористатися невпевненістю українського керівництва краю і вислали своїх відпоручників до румунського військового командування, що перебувало в Яссах. Власне на заклик буковинських румунів про потребу наведення порядку, румунські регулярні війська розпочали окупацію Буковини. З метою зупинити їхнє просування було вирішено вислати українську делегацію з протестом у складі представників військової та громадської адміністрації. Прикметно, що серед цивільних очільників краю не знайшлося жодного бажаного. Тож саме М. Кордуба зголосився реалізувати таке відповідальне й водночас небезпечне завдання. Втім, переданий ним на руки ад'ютанта генерала Задіка протест не мав жодних корисних для українців наслідків. Без жодного спротиву з боку українців, Чернівці було остаточно окуповано 11 листопада. Прикметно, що в цій справі румунській громаді активно допомагали поляки, що виявилось особливо прикрим для галичанина М. Кордуби. Керівництво Краєвого комітету евакуювалося перед загрозою арешту з боку румунських окупантів до Кіцмані, що стала новою столицею української Буковини.

У цій ситуації українські буковинці прийняли єдино правильне рішення – звернутися по допомогу до галицьких і наддніпрянських братів. «Меч румунської окупації, – згадує М. Кордуба, – що вже завис нам над головою, спричинив м. ін. рішення, вислати двох репрезентаційних делегатів з необмеженими повноваженнями» [3, 12]. І знову ми бачимо буковинського історика серед представників посольської делегації. Оскільки не було бажаних їхати через лінію фронту на Наддніпрянщину, саме видатний учений взяв на себе ризиковане завдання просити допомоги у гетьмана Павла Скоропадського. У мемуарах він надзвичайно яскраво змалював повної небезпеки свою подорож до Києва, котра зайняла кілька тижнів (!).

Втім, покладені на Київ надії виявилися марними, бо саме в тім часі дійшло до рішучого протистояння Гетьманату та Директорії, тож нікому не було часу до проблем окупованої Буковини. М. Кордубі та його колегам по делегації довелося також зазнати розчарування національною політикою гетьмана, особливо антигалицькою риторикою його міністрів. З відчуттям гіркоти М. Кордуба згадував: «Взагалі гетьманський уряд, переслідуючи всіх національно свідомих Українців, з особливою ненавистю звертався проти Галичан, вважаючи їх за найнебезпечніший для

себе елемент» [3, 10]. З таким невеселим настроєм М. Кордуба повертав на Західну Україну, щоб у короткому часі переїхати з родиною до Львова і стати до лав активних борців із польським окупаційним режимом у Галичині у міжвоєнний час.

Висновки. У підсумку відзначимо, що мемуари М. Кордуби виявили вагомий інформаційний потенціал при висвітленні малознаних на сьогодні сторінок його біографії доби Української революції. Визначний учений при цьому постає як яскравий представник української інтелігенції – відповідальний за долю свого народу, ініціативний у пошуках можливостей реалізувати довірені йому справи, толерантний у ставленні до опонентів. Значною мірою завдяки рішучості М. Кордуби українці Буковини хоча б на короткий час відчували себе господарями життя та спробували втілити мрію про власну державність. Втім, об'єктивні історичні обставини, а саме відсутність державницького досвіду, нечисленність інтелігентського середовища та більша організованість сусідів, призвели до поразки Визвольних змагань на західноукраїнських землях. Насамкінець відзначимо необхідність подальшого залучення до кордубознавчого дискурсу мемуарних матеріалів, котрі дозволяють реконструювати малознані сторінки інтелектуальної біографії видатного діяча.

Список використаної літератури:

1. Кордуба М. Переворот на Буковині; з особистих споминів / М. Кордуба // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1923. – Т. 81. – С.135–141, 229–239, 321–333.
2. Кордуба М. До перевороту на Буковині / М. Кордуба // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1924. – Т. 82. – С. 344–346.
3. Кордуба М. В посольстві до гетьмана (Уривок із споминів) / М. Кордуба // Літопис Червоної Калини. – 1930. – Кн. X. – С. 12–14; Кн. XI. – С. 3–10; Кн. XII. – С. 11–15.
4. Попович О. Відродження Буковини (спомини) / О. Попович. – Львів : видавнича кооператива «Червона калина», 1933. – 120 с.
5. Федорів І.О. Мирон Кордуба в історії України (кінець XIX – перша половина XX ст.) / І.О. Федорів. – Тернопіль: Тернопіль Онлайн, 2001. – 127 с.
6. Піх О. Мирон Кордуба (1876–1947) / О. Піх. – Л., 2012. – 72 с.
7. Pedycz W. Myron Korduba (1876-1947) / Wasyl Pedycz // *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku. Pod redakcją Jerzego Maternickiego przy współpracy Leonida Zaskilniaka.* – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – S. 453–466.
8. Тельвак В. Львівська історична школа Михайла Грушевського / В. Тельвак, В. Педич. – Львів: Світ, 2016. – 440 с.

References:

1. Korduba M. (1923). Revolution on Bukovina, from personal memoirs. *Literaturno-naukovyj visnyk (Literary and Scientific Journal)*, 81, 135-141, 229-239, 321-333. (in Ukr.).

2. Korduba M. (1924). Before revolution on Bukovina. *Literaturno-naukovyj visnyk (Literary and Scientific Journal)*, 81, 344-346. (in Ukr.).
3. Korduba M. (1930). In delegation to Hetman (From memoirs). *Litopy's Chervonoyi Kaly`ny (Red Kalina Chronicle)*, X, 12-14; XI, 3-10; XII, 11-15. (in Ukr.).
4. Popovych O. (1933). *The revival of Bukovina (memoirs)*. Lviv: Chervona Kalyna. (in Ukr.)
5. Fedoriv I.O. (2001). *Myron Korduba in history of Ukraine (the end of 19 – beginning 20 ct.)*. Ternopil: Ternopil Online. (in Ukr.).
6. Pikh O. (2012). Myron Korduba (1876-1947). Lviv. (in Ukr.).
7. Pedych V. (2007). Myron Korduba (1876-1947). *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku. Pod redakcją Jerzego Maternickiego przy współpracy Leonida Zashkilniaka. (Golden book of Lviv historiography in 19 and 20 ct. In Jezhy Maternitsky (Ed.) together with Leonid Zashkilnyak)*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 453-466. (in Ukr.).
8. Telvak V., Pedych V. (2016). *Lviv historical school of Mykhailo Hrushevsky*. Lviv: Novyj Svit. (in Ukr.).

Yu. Polishchuk.

MYRON KORDUBA DURING UKRAINIAN REVOLUTION (BASED ON MEMOIR SOURCES).

The article is devoted to the reconstruction of Myron Korduba's biography during the period of revolutionary events based on his memoirs. It has been found out that the problem of reconstruction of life and work of M. Korduba during the Ukrainian revolution was quite an issue for his contemporaries (e.g., O. Popovich) and researchers of our time (especially I. Fedoriv, O. Pikh, V. Pedych, V. Telvak and others). It has been indicated that in their research memoirs of M. Korduba were used only sporadically, which makes it impossible to display a full biography of the scientist. This is why the research is topical. The aim of the article is a reconstruction of the life and work of M. Korduba during the Ukrainian revolution based on his memoirs.

It has been investigated that from the first days of October 1918 M. Korduba actively participated in the national liberation struggle of Ukraine. He became a member of the National Committee, took part in its organizational and international meetings. As a lieutenant of the committee, he participated in the formation of the Ukrainian National Council. By his initiative, the council was convened in Chernivtsi November 3, 1918, which proclaimed the peaceful transition of power in the region to Ukrainians. M. Korduba took an active part in the process of Ukrainization of political life in Bukovina, which was stopped by the Romanian occupation of land. M. Korduba was elected as Provincial Committee ambassador to Kyiv, where he sought help from the Hetman Skoropadsky. However, an armed conflict between Hetman and Directorate made the assistance impossible and Bukovina was fully occupied by Romanian troops.

As a result, it has been noted that the memoirs of M. Korduba revealed significant information which uncovered the little-known pages of his biography. It has been proved that a remarkable scientist appeared to be a bright representative of Ukrainian intelligentsia: responsible for the fate of people, proactive in finding opportunities to realize assignments entrusted to him, tolerant and respectful to his opponents. It has been indicated that due to his efforts, Ukrainian Bukovina felt itself the master of its life and tried to realize the dream of statehood at least for this brief period of time. However, the objective historical circumstances (lack of statehood experience, small amount of intelligentsia, more advanced organization of his neighbors), led to the defeat of the Liberation Struggle in Western Ukraine. The further

involvement of Korduba's discourse of his memoir materials, can reveal little-known pages of the biography of this prominent figure.

Key words: Myron Korduba, Ukrainian revolution, Bukovina, Dnipro Ukraine, memoir sources.

*Одержано редакцією 10.04.2018
Прийнято до публікації 02.06.2018*

УДК 94 (477) «1941/1944»

DOI: 10.31651/2076-5908-2018-2-63-78

Н. Я. Гандрабура

кандидат історичних наук,
вчитель історії Криворізької
загальноосвітньої школи №69
e-mail: gandrabura.natali@gmail.com

НАЦИСТСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ 1941–1944 РР. НА ТЕРИТОРІЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті проаналізовано науковий доробок сучасних вітчизняних істориків з питання окупаційного режиму на території Наддніпрянської України. Розкрито основні напрями дослідження представленої теми.

***Ключові слова:** історіографія, нацистський окупаційний режим, райхскомісаріат «Україна», колабораціонізм, остарбайтери.*

Постановка проблеми. Окупація української землі нацистськими військами досліджується науковцями не одне десятиліття. На сьогодні існує значна кількість праць сучасних вітчизняних істориків, присвячених різним проблемам історії німецько-радянської війни (1941–1945 рр.) та нацистської окупації України (1941–1944 рр.), а також досліджень з проблеми використання місцевих трудових ресурсів на користь нацистської Німеччини. Але в історіописанні цього періоду все ще залишаються незаповненими деякі лакуни цієї багатогранної проблематики.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняній історичній науці наприкінці двадцятого століття розпочинається період, що характеризується переосмисленням подій воєнної історії України та відходом від заідеологізованої радянської історичної науки. Радянська історіографія, – на думку сучасного науковця О. Є. Лисенка, – була ізольованою, деформованою ідеологічним пресом. Контакт з «зовнішнім світом» відбувався не за усталеними в цивілізованому світі алгоритмами наукового діалогу, а за антитезою: все що не потрапляло в унісон з комуністичною версією Другої світової війни, таврувалося, відкидалося, звинувачувалося в тенденційності, пояснювалося антирадянськими